

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця

АРГУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ: СВОБОДА ТА БЕЗПЕКА

Матеріали
третьої Міжнародної наукової конференції

(6-7 квітня 2023 року)

Що
є
свобода?
Добро
в ній
якеє?

Харків – 2023

Разуменко І. В. ПРИНЦИПИ СВОБОДИ ТА ГУМАНІЗМУ В ТВОРЧОСТІ АЛЬБЕРА КАМЮ	172
Рогожа А. О. КОНЦЕПТ СВОБОДИ ЖІНКИ ХІХ-ХХ СТ. У РОМАНІ Д.Г. ЛОУРЕНСА «ЗГУБЛЕНА ДІВЧИНА»	177
Романова Н. В. СВОБОДА ОЧИМА ШВЕДСЬКИХ ПІДЛІТКІВ ХVІІ СТОЛІТТЯ ЗА НІНОЮ БЛАЗОН	183
Руда Н. В., Калашник Л. С. ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В КИТАЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	188
Dos Santos, Clodogil Fabiano Ribeiro FREEDOM AND SECURITY: AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP IN THE LIGHT OF FREIREAN PEDAGOGY AND ETHNOMATHEMATICS ..	193
Севрук К. О. ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПУ «СВОБОДА» В ОДІ ФРІДРІХА ШИЛЛЕРА ... «ДО РАДОСТІ»	197
Семенова О. В. СВОБОДА – КУЛЬТУРНИЙ КОД	203
Скоробогатова О. О., Казакова О. Г. ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РОЗШИРЕННЯ І КОМПРЕСІЇ ЛІРИЧНОГО ПРОСТОРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ	208
Трегубов Д. Г., Трегубова І. М. НЕОБХІДНІСТЬ ІЄРАРХІЇ ТА МЕЖ ТОЛЕРАНТНОСТІ	214
Тучина Н. В. МЕТАФОРИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКІВ	220
Халіман О. В. ЛІНГВОКРЕАТИВНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВИЯВ СВОБОДИ: УТВОРЕННЯ ФОРМ СТУПЕНІВ ПОРІВНЯННЯ В СУЧАСНОМУ МОВЛЕННІ (на матеріалі словника А. Нелюби, Є. Редька «Лексико- словотвірні інновації (2017–2021)» та корпусу ГРАК)	225
Хоменко Г. І. РИЗИК ЯК УМОВА СВОБОДИ Й БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ УРОК УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	232
Чорноконь В. В. ПОШУКИ СВОБОДИ ГЕРОЇВ РОМАНУ ЕРНЕСТА ГЕМІНГВЕЯ «І СХОДИТЬ СОНЦЕ» («ФІЄСТА») В СИТУАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	237
Shostak Oksana FREEDOM IN GENDER CATEGORIES IN <i>TRACKS</i> BY LOUISE ERDRICH ..	242
Штейнбук Ф. М. ПОШУКИ У-ТОПОСУ СВОБОДИ ЗА «СЛІДАМИ НА ДОРОЗІ» В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ВАЛЕРІЯ АНАНЬЄВА	248

ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ РОЗШИРЕННЯ І КОМПРЕСІЇ ЛІРИЧНОГО ПРОСТОРУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

Скоробогатова О. О., Казакова О. Г.
(Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0214-1889>

<https://orcid.org/0000-0001-7922-5867>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7820552>

Abstract

The report is devoted to the consideration of grammatical methods of creating compression and expansion of the poetic narrative in poetry for children. On the material of children's poems by Serhiy Vakulenko and Lina Kostenko, the modern tendency of combining additional morphological and syntactic techniques that divide and connect the grammatical structure of the poem is considered. Particular attention is paid to morphological binomials and polynomials, hyphenated constructions that combine lexemes of the same part of speech. It is argued that grammatical units, which are elements of the form and content of a poetic text, participate in the intonation and punctuation linking of the text. At the same time, the newest technique is their combination with such traditional means of division as the use of uncommon sentences, direct speech, the creation of homogeneous chains, and division by dashes. The linguistic search of the masters of the word contributes to the poetic discourse and develops a creative attitude to the word in young readers.

Key words: text division, text compression, grammatical binomials, grammatical polynomials, children's poetry.

Коли йдеться про свободу митця, на думку спадає, в першу чергу, свобода творчості як вільне висловлювання ідей, ставлень, міркувань, спостережень. Але креативна природа мистецтва вимагає від художника слова разом зі свободою

змісту свободи вираження, свободи у використанні традиційних або нових художніх прийомів. Зміна мистецьких парадигм неодмінно призводить не лише до зміни тематики і проблематики у поетичному дискурсі, але й до пошуку нових прийомів, нових підходів до використання знаного у поетичній майстерності, того, що здається давно відомим, поєднання та боротьби протилежностей.

Поезія ХХІ століття знаходиться у пошуку нового бачення мови як форми і змісту віршованого твору. Поетизація таких видів людської діяльності, як наука, інженерія, будівництво, ІТ-технології, навіть політика, перетворює поезію, на думку Михайла Епштейна, на «надпоезію» та вимагає від неї нових ідей і оновленого підходу до власного буття, здобутків та інструментарію. Звичайні граматичні одиниці перетворюються тут на тропи та фігури, як гарбуз на карету Попелюшки, а брудне ганчір'я на вишуканий одяг.

Мета цього виступу – показати, як за допомогою пунктуаційних знаків, що змінюють граматичну природу зв'язаних або роз'єднаних синтаксичних одиниць, змінюється щільність ліричного тексту, відбувається компресія або розширення простору ліричного твору. Матеріалом ми обрали вірші для дітей Сергія Вакуленка та Ліни Костенко. Саме віршування, що адресоване дітям, максимально занурює митця у майбутнє слова, бо прозора дитяча незаангажованість робить з малюків надзвичайних читачів: найвимогливіших та найдовірливіших. Крім того, читачами дитячих творів часто-густо стають дорослі – бо маленькі читачі сприймають вірші у багатьох випадках саме з їхнього голосу.

Членування поетичного тексту, як відомо, відбувається завдяки звертанню, використанню прямої мови, коротких односкладових речень, сегментації та парцеляції. Художні прийоми членування привертали до себе увагу лінгвістів, зокрема вони описані у роботах представників Харківської синтаксичної школи С.І. Дорошенка, Г.Ф. Калашнікової, Д.В. Колоди, О.О. Скоробогатової, А.М. Чернець, Н.М. Чернушенко та інших (Doroshenko, 2009; Radchuk та in., 2022). Додаткові способи зв'язування тексту досі не розглядалися фахівцями, що працюють у царині лінгвопоетики та/або лінгвостилістики. Зв'язування виступає

діалектичною парою членування й притаманне будь-якому тексту, але поетичний дискурс має окремий набір прийомів, використання яких підвищує зв'язність і впливає на компресію поетичного простору того чи того тексту.

Смислове з'єднання або розділення передається інтонаційно, а на письмі – пунктуаційними знаками, що відбивають смислову динаміку. При парцеляції використовують додаткові крапку або три крапки, знаки питання та оклику.

Для зв'язування тексту вживають дефіси та іноді тире (цей складний багатofункціональний знак здатен з'єднувати або протиставляти, а іноді з'єднувати та протиставляти одночасно. В українській поезії використання додаткового дефісного зв'язування є традиційним. Але нові часи додали нової потужності традиційним прийомам.

Якщо поезія початку й середини ХХ століття активно використовувала субстантивні біноми, то у дитячому віршуванні кінця сторіччя й початку нового поряд із субстантивними з'являються інші – дієслівні, прислівникові, нумеративні, прономінальні та інші. Субстантивні та несубстантивні (Skorobogatova, 2021, p. 187-191) біноми структурно важливі, впливають на створення нових поетичних смислів, стають одним із елементів, що формують рух розповіді. Використання цих одиниць збагачує інтонаційний простір тексту, впливає на динаміку поетичного наративу, а у віршах для дітей навчає маленького читача відчувати та цінувати креативний потенціал мови.

Розглянемо один з віршів харківського дитячого поета Сергія Вакуленка, автора, що у 2022 році трагічно загинув від рук окупантів:

СТАЛЕВИЙ РОДИЧ

Це все сталося в понеділок:

Гусінь на листку сиділа

І дивилась в сиву даль,

Як втікає магістраль.

Гусінь-син згори спустився

Потяг біг. Літало листя –

Цифри, літери та леви,

Поїзд вдаль втікав сталевий.

Гусінь-син спитав у мами:

*«Ми ж повземо вдаль так само,
Але він бач величезний –
Засурмить й одразу щезне,*

*До невидимих садків,
До сестричок і братків.
Мама з листя згризла кусень:
«Певно рідна нам він гусінь.*

*Та лихий цей вуйко-родич,
Під колесами ми здобич.»
– Чи метелик з нього вийде?
– Синку, ти спитай у діда.*

*– Дідо, дідо, без обману
Розкажи, що з нього стане.
– В небо, внуку, подивися –
З нього гвинтокрил створився.*

Вже у першій строфі читач розуміє, що мова піде про *гусінь* – живу дивну істоту, що має перетворитися на чудового метелика. З граматичної точки зору віршове використання слова нормативне, субстантив *гусінь* в українській мові жіночого роду і так він існує у цьому текстовому фрагменті. Друга строфа починається з представлення нової істоти, з'являється *гусінь-син*, і тут починаються граматичні дива, що реалізують мовний потенціал, створюють неабияку художню дивину, сприяють розгортанню сюжету.

По-перше, завдяки тому, що нова okazіональна одиниця має прикладку, змінюється граматичний рід і дефіснооформлене сполучення *гусінь-син* як субстантивний біном стає одиницею чоловічого роду. Граматичний біном *Гусінь-син* номінує одну істоту, між субстантивами не виникає інтонаційної паузи, перший вірш строфи має пролонгований ритм, який на лексичному рівні підтверджений дієсловом *спустився*, яке називає рух, але не вказує на його швидкість. Наступні два рядка, мають прискорений темп: непоширені речення,

тире, ланцюг однорідних номінативів, лексичне наповнення дієслів *летіло, біг*, – створюють динамічний ефект швидкості. Наступні дві строфи дещо уповільнюють темп, але новий об’єкт, *потяг*, що метафорично сприймається як *гусінь*, продовжує граматичну гру. Він *вуйко-родич*, яким захоплюється син, та від якого застерігає його мама. Динамічний діалог діда та онука підвищує темп і розширює уявну реальність вірша. Саме цей темп, підвищення швидкості розповіді готує маленького читача до казкового перетворення: дід вказує, що *потяг* перетворюється на гвинтокрил, як *гусінь* на метелика. Казкова реальність вірша існує поряд із чудовою реальністю буття.

У художньому доробку Ліни Костенко також чимало віршів, написаних для дітей, у яких напружена розповідь створюється з використанням компресивних біномів та прийомів членування одночасно. Наприклад, вірш «Мурашки думають про зиму» починається строфою

Знайшов мурашка гарну бадилину.

Везе-везе, везе-везе...

І так, і сьак, і вгору, і в долину!

Тут теж спостерігаємо використання компресії та одночасно розширення, яке передає ефект важкої пролонгованої напруги. Важкість передається створенням дієслівного біному *везе-везе*, а часова довжина – повтором бінома та ланцюжком однорідних обставин, що за семантикою і віршовим ритмом розділяються на два блоки.

Поетеса вживає й традиційні субстантивні біноми-прикладки: *У садочку-зеленочку*, які ретельно описані О.О. Потебнею [Potebnya, 1968, p. 102-203], і майстерно використовує можливості дефіснооформлених повторів-ланцюжків, які сприймаються у ліричному просторі вірша як органічна необхідність. Наприклад, у вірші «Пралю» поряд (і навіть у позиції рими) з нормативним *де-не-де* зустрічаємо авторський поліном *іде-іде-іде*, а далі – *мало-мало-мало-мало*, і знову *іде-іде-іде*. Поліноми називають дію та стан, підкреслюючи їхню пролонгованість та щільність. Поряд із дефісними поліномами бачимо авторські

тире, що теж змінюють темп вірша, але інакше, додаючи паузи, а не прибираючи їх.

Тож на прикладі аналізу цих віршів спостерігаємо тенденцію креативного використання в сучасній поезії для дітей поєднання способів компресії та розширення.

REFERENCES

Doroshenko, S.I. (2009) *Naukovi prostory: Vybrani pratsi*. Kharkiv: Nove slovo. [in Ukrainian].

Potebnya, A.A. *Iz zapisok po russkoj grammatike*. T. III. *Ob izmenenii znacheniya i zamenax sushhestvitel'nogo* M.: Prosveshhenie. 1968. 551 s. [in Russian].

Radchuk, O.V., Skorobohatova, O.O., Stakankova, T.P. (2022) *Naukova linhvistychna shkola H.F. Kalashnikovoi. Materialy Naukovykh chytan «Strukturno-semantychni skladovi dyskursu», prysviachenykh yuvileiu doktora filolohichnykh nauk, profesora, zasnovnyka Kharkivskoi filolohichnoi shkoly z syntaksysu skladnoho rechennia i tekstu Halyny Fedorivny Kalashnikovoi*. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody. S. 7–11. [in Ukrainian].

Skorobogatova, E.A. *Glagol'nye i narechnye binomy v russkoj i ukrainskoj poezii: k postanovke problemy. Materialy I Mizhnarodnoi slavistychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty Sviatykh Kyryla i Mefodiia. Kharkiv-Shumen. 11 travnia 2021 r.* Kharkiv – Shumen: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo, 2021. S. 187–191 [in Russian].